

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.921 (477)

С. В. Вилков

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА СУТНОСТІ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Одним із дієвих і надзвичайно важливих правових засобів забезпечення, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина з часів утвердження незалежної української держави був і залишається інститут юридичної (правової) допомоги. Його функціональне призначення важко переоцінити, адже будь-яка демократична та цивілізована країна світу розглядає та закріплює право на правову допомогу не лише як одне з невід'ємних, основоположних прав людини, а також як надійну гарантію реалізації всіх інших правових можливостей будь-якої особи. Будучи складовою частиною суб'єктивних конституційних прав і свобод, право на правову допомогу існує не відособлено, а посідає чільне серед інших суб'єктивних конституційних прав і свобод, тісно взаємодіючи та переплітаючись з ними (право на судовий захист, право на захисника, право на нотаріальне посвідчення прав, право на юридичну консультацію, право на інформацію в питаннях права тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження правової допомоги, з'ясування її характеру та юридичної природи, визначенню місця в системі забезпечення реалізації прав, свобод, законних інтересів та обов'язків людини і громадянина, а також особливостям надання безоплатної правової допомоги приділялося достатньо уваги з боку провідних учених як загальної теорії права, так і тих науковців, що працюють в різних юридичних галузях права (Т.О. Гуржій, О.В. Кузьменко, Н.С. Дубчак, Є.Ю. Бова, М.В. Дулеба, Н.В. Камінська, Н.І. Карпачова, А.М. Колодій, П.О. Недбайло, А.О. Галай, В.В. Комаров, В.А. Кройтор, Л.А. Литовченко, Д.Д. Луспеник, В.А. Єлов, В.В. Копейчиков, Р.Г. Мельниченко, В.Ю. Панченко, А.Л. Миронов, В.К. Ботнев, В.О. Котюк, Р.С. Кацавець, Т.Б. Вільчик, Р.О. Куйбіда, В.І. Шишкін, О.Г. Яновська, О.А. Банчук, О.Б. Лазурко, Ю.В. Білоусов, С.М. Бичкова, С.В. Васильєв, О.М. Бандурка, Т.В. Варфоломеева, М.Т. Лоджук, М.В. Стаматіна, М.С. Демкова, І.Б. Ко-

ліушко, В.С. Личко, О.Д. Бойков, Н.В. Хмелевська, М.М. Гродзинський, Ю.М. Грошевий, Н.А. Дрьоміна, Ю. М. Савелова, О.Л. Соколенко, Р.С. Титикало, Т.В. Омельченко, С.В. Оверчук, Ю.В. Неклеса, Ю.Т. Шрамко та багато інших).

Виклад основного матеріалу. Разом із тим, враховуючи помітні зміни й оновлення, яких зазнали норми Конституції України і законодавчих актів, що визначають зміст права на правову допомогу, у тому числі й безоплатну, порядок їх реалізації, підстави та державні гарантії щодо надання правової допомоги більш ретельного дослідження, на наш погляд, потребують питання визначення поняття та сутності права на безоплатну правову допомогу в Україні в умовах сьогодення.

Як відомо, у червні 2016 року в Україні у ході проведення конституційно-правової та судової реформ було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1]. Відповідно до названого законодавчого акту ст. 59 Основного Закону України зазнала суттєвих змін, зокрема частину другу цієї статті було виключено, а у частині першій словосполучення «правову допомогу» редакційно замінено словами «професійну правничу допомогу».

На думку А.В. Іванцової, теза про те, що «кожен має право на професійну правничу допомогу» є конституційною декларацією, яка передбачає створення в державі умов, за яких кожен міг би задовольнити своє право на отримання необхідної правової допомоги в будь-якому місці й у будь-який час. Це означає, що така допомога за Основним Законом має бути доступною, нічим не обмеженою й реальною [2, с. 40]. Тобто державна політика у сфері забезпечення кожного члена суспільства правом на правову допомогу передбачає застосування цілої низки організаційно-правових, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів з метою реалізації гарантій прав будь-якої особи на отримання якісної правової допомоги.

Особливість права на отримання правової допомоги полягає в тому, що воно опосередковує

суспільні відносини і взаємозв'язки громадян не лише між собою, але й з державою загалом. Разом із тим, надання такого роду допомоги не повинно суперечити будь-яким іншим конституційним вимогам та цінностям, тим більше порушувати права, свободи та інтереси інших осіб. Лише у такому випадку може йти мова про законний та правомірний характер користування правом на правову допомогу.

Між іншим, друге речення частини першої цієї статті зберегло попередню редакцію, в якому окремо зазначається, що «у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно». Іншими словами, право на отримання безоплатної професійної правничої допомоги, обмежено тими випадками, які відповідно до ст. 59 Конституції України повинні встановлюватися законом. У цьому контексті варто навести точку зору М.В. Статіної, яка вказує, що сутність інституту права громадян на безоплатну правову допомогу можна сформулювати як здійснення захисту прав і свобод людини у вигляді надання кваліфікованої безоплатної правової допомоги у відповідності з нормами діючого законодавства України [3, с. 10].

Разом із тим, нормотворець, конституційно проголошуючи та гарантуючи право на отримання професійної правничої допомоги, бере на себе зобов'язання щодо необхідного обсягу фінансування системи надання безоплатної правничої допомоги, якісна та надійна організація якої також є відповідальним обов'язком держави. Тим самим на конституційному рівні чітко вказано, що можливість отримання безкоштовної професійної правничої допомоги є самостійним правом, а не правовою можливістю більш широкого кола осіб.

Отже, на даний момент законодавець викладає ст. 59 Конституції України у наступному вигляді: «кожна особа має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [4]. Стосовно останнього речення цієї статті, з приводу того, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав, зауважимо наступне. Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Г.І. (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року, № 13-рп/2000 було встановлено, що «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав», треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибирати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [5].

На думку С.М. Бреуса, внесення таких змін до Конституції України мало на меті не звуження або ж розширення змісту права на правову допомогу, а саме приведення термінології у відповідність до стандартів української мови. Саме тому, за законами формальної логіки конституційні категорії «професійна правничка допомога» та «правова допомога» слід вважати синонімічними [6, с. 110].

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» так само роз'яснювалося, що заміна терміна «правова допомога» на «правничка допомога» обумовлена стандартами української мови, які визначають, що прикметник, застосований для позначення відповідного виду допомоги, походить від іменника, що позначає саму професію особи, яка надає таку допомогу. Іменником для позначення особи, яка надає послуги у сфері права (у юридичній сфері), є слово «правник». Саме особи, що належать до правничої професії, надають професійну правничу допомогу [7, с. 13].

Закріплюючи та гарантуючи в такому нормативному вигляді право на отримання професійної правничої допомоги, на думку окремих учених, держава повинна, по-перше, забезпечувати надійні умови, що сприятимуть підготовці кваліфікованих юристів для надання громадянам різних видів правової допомоги, по-друге, встановлювати з цією метою певні професійні та інші кваліфікаційні вимоги та критерії. При цьому, в якості захисника допускати адвоката. Інші ж умови, професійні критерії та організаційно-правові форми, що мають на меті забезпечувати надання професійної правничої допомоги повинні бути визначені законодавцем [8, с. 31]. Із цього прямо випливає, що обов'язком України є створення всіх передумов для того, щоб фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства, які перебувають на території України) мали реальну можливість користуватися в повному обсязі своїм конституційним правом, закріпленим у правовстановлюючій нормі ст. 59 Конституції України.

У цьому контексті неможливо обійти увагою положення частини першої нової статті – 131-2 Конституції України у Розділі VIII «Правосуддя», якою передбачено, що «для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура». Законодавцем на цей час задекларовано інституційне закріплення адвокатури з відповідною конституційною гарантією її незалежності, а також нормативне визначення засад організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні, про що свідчать зміст ч. 2 і ч. 3 ст. 131-2 Конституції України.

З метою істотного підвищення якості представництва особи в суді, а також встановлення конституційного підґрунтя для створення єдиної

правничої професії законодавець у ч. 4 ст. 131-2 закріпив правило, за яким виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Обвинувачений може або самостійно захищати себе від обвинувачення відповідно до ч. 4 ст. 29 Конституції України («кожному заарештованому чи затриманому має бути ... надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто...»), або скористатися послугами професійного адвоката [7, с. 12-13].

Як відзначає з цього приводу О.О. Воронов, кваліфікована правова допомога виступає в якості гарантії, не безпідставної декларації про правовий захист, а саме такої гарантії, як обумовленої законом можливості участі адвоката у конституційному, кримінальному, адміністративному та цивільному судочинстві з метою захисту прав і законних інтересів свого довірителя (підзахисного) без втручання органів держави. Характерно, що здійснюючи правозахисну функцію, адвокатура займає у системі органів правоохорони абсолютно особливе місце, оскільки покликана забезпечувати права кожній особі у процесі здійснення правоохоронної діяльності шляхом надання їй кваліфікованої правової допомоги [9, с. 82-83], виконувати роль гаранта в дотриманні суб'єктивних прав фізичних і юридичних осіб. Реалізація такої юридичної можливості являє собою один з основоположних інструментів додержання прав людини і громадянина.

У свою чергу, законодавцем указано винятки у виключному становищі адвокатів в системі надання професійної правничої допомоги. Зокрема ч. 5 ст. 131-2 передбачено, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [4].

Власне, на думку ініціаторів змін до Конституції України, право на професійну правничу допомогу розглядалося як гарантована Основним Законом держави можливість особи отримати високоякісні правничі послуги, які може забезпечити лише професійний адвокат, який пройшов спеціальну підготовку, а не будь-яка інша особа. При цьому запропонована редакція ст. 131-2 не заперечує права на правничу допомогу загалом, у тому числі й безоплатну, яку можуть надавати інші, крім професійних адвокатів, фахівці-правники. Проте наголос робиться саме на гарантованому отриманні особою саме професійної правничої допомоги [7, с. 13]. Отже, можемо констатувати, що держава, закріплюючи гарантії отримання правової допомоги (оплатної і безоплатної) повинна

забезпечити комплекс соціально-економічних, політичних, організаційно-правових передумов, умов, способів і засобів, які створять стійке підґрунтя для рівної можливості громадянам реалізовувати в повному обсязі конституційне право, передбачене ст. 59 Конституції України.

Як бачимо, на конституційному рівні на цей час визнається не лише право на правову (правничу) допомогу і вільний вибір захисника своїх прав, а також й те, що така допомога, як і захисник, повинні бути професійними та кваліфікованими. Напевно, розуміння конституційної вимоги професійності правничої допомоги варто розуміти не лише як відповідну кваліфікацію суб'єкта, яка володіє комплексом спеціальних знань та практичних навичок в юридичній сфері, одержаних шляхом отримання спеціальної освіти, навчання чи досвіду, але й як вимогу якості самої правничої допомоги, що має бути надана особі, яка її потребує.

Таким чином, як свідчить аналіз вище цитованих оновлених конституційних норм, правова (правнича) допомога визнається на даний момент як найважливіша умова гарантій прав і свобод кожної особи, а конституційне право на правову допомогу як одне з основних, найважливіших та невід'ємних прав людини, що визначає і контролює весь хід її життєдіяльності, оскільки передбачає гарантовану Основним Законом України можливість людині отримувати необхідну їй кваліфіковану допомогу від професійно підготовлених осіб, що володіють спеціальними знаннями, вміннями та навичками у сфері права, тим самим дозволяє ефективно захищати і відстоювати свої права та законні інтереси. Водночас взяття державою на себе обов'язків щодо забезпечення професійної правничої допомоги через функціонування недержавного самоврядного інституту – адвокатури України – покладає на державу відповідальну місію щодо створення належних умов для його діяльності та забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Що стосується наукових підходів щодо вироблення поняття та сутності юридичної конструкції права на правову допомогу, то аналіз спеціальної правничої літератури надає підстави стверджувати, що під таким правом окремими дослідниками розуміється конституційно гарантована кожній особі можливість самостійно обирати і отримувати необхідну, таку, що відповідає державним стандартам якості, інформаційно-консультативне та практичне (процедурно-процесуальне представництво) правове сприяння в оптимальному здійсненні і ефективному захисті його прав, свобод і законних інтересів, яке може виявлятися на договірній (оплатній і безоплатній) основі, або суб'єктами публічно зобов'язаними до цього [10, с. 9]; система правових можливостей,

що полягає в отриманні допомоги в реалізації прав, законних інтересів та обов'язків, яка може надаватися у формі консультацій з юридичних питань, роз'яснення норм права, представництва інтересів в суді та в інших органах публічної влади, складання документів правового характеру та інше [11, с. 7-8]; конституційне право людини на отримання гарантованого державою кваліфікованого правового сприяння, у тому числі безоплатного, в реалізації нею, як учасником правового процесу, свого юридичного статусу [12, с. 13].

Недивлячись на деякі текстуальні розбіжності, переважна більшість дослідників одностайно висловлюються з приводу права на правову допомогу як про конституційно та нормативно гарантовану правову можливість кожної особи на належне юридичне сприяння в реалізації та захисті її прав, свобод і законних інтересів, їх відновлення у випадку порушення з боку уповноважених суб'єктів, визначених у діючому законодавстві. Стосовно конституційного права на безоплатну правову допомогу, вважаємо, що таке право співвідноситься з конституційним правом на правову допомогу як частина і ціле. Тим більше, що вищенаведений погляд на зміст конституційного права на правову допомогу, що характеризується складною структурою та багатоаспектністю, підтверджує цей факт. До речі, схожого погляду дотримується Є.Ю. Бова. Зокрема, дослідник відмічає, що право на одержання безоплатної правової допомоги закріплено в Конституції України, і тому воно відноситься до основних, тобто конституційних прав і свобод. Будучи в числі інших основних прав і свобод, це право складає основу правового статусу особистості, володіє найвищою юридичною силою і тому підлягає підвищеному захистові [13, с. 11]. При цьому таке право надається, на його думку, людині і громадянину для звернення до адвоката, нотаріуса, прокурора, державного або муніципального органа, громадської організації за одержанням юридичної консультації, інших видів юридичної допомоги з метою володіння юридичними знаннями для захисту порушених прав, юридичного закріплення суб'єктивних прав і попередження їхнього можливого порушення в майбутньому безоплатно [13, с. 11].

У доповнення зауважимо, що скористатися правом на правову допомогу може необмежено коло осіб, проте отримати таку допомогу безкоштовно можуть лише особи, яких чітко визначено у діючому законодавстві. По-друге, право на безоплатну правову допомогу характеризується особливими умовами його надання, зокрема, повністю або частково фінансується за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Разом із тим, при реалізації права на безоплатну правову допомогу не допускається застосування привілеїв чи обме-

жень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 4 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [14]).

У цьому руслі варто відмітити слушну тезу О.Г. Яновської, яка вважає, що надання безоплатної правової допомоги має розглядатися не як акт благодійності щодо незабезпечених, а як зобов'язання, покладене на суспільство в цілому. На думку дослідниці, кожна особа має бути наділена правом на необхідну безоплатну правову допомогу адвоката настільки, наскільки це можливо, бути вільною у виборі кваліфікованого захисника. Водночас відповідальність за фінансування безоплатної правової допомоги має бути покладена на державу [15, с. 202].

Висновки. Таким чином, право на безоплатну правову допомогу є самостійним суб'єктивним конституційним правом, яке представляє собою ціннісно значимі і формально визначені, гарантовані суспільством і державою правові можливості фізичної особи, у визначений законодавством спосіб та у законодавчо встановлених межах і формах, забезпечувати та реалізовувати свої права, свободи та законні інтереси, їх захищати, а також поновлювати у разі порушення, без стягування за це плати, за допомогою уповноважених на це законом професійно підготовлених суб'єктів приватного і публічного права.

На даний момент нормотворець, конституційно проголошуючи та гарантуючи право на отримання безоплатної правничої (правової) допомоги, бере на себе зобов'язання: а) щодо необхідного обсягу фінансування системи надання безоплатної правничої допомоги, якісна та надійна організація якої також є відповідальним обов'язком держави. Тим самим на конституційному рівні чітко вказано, що можливість отримання безкоштовної професійної правової допомоги є самостійним правом, а не правовою можливістю більш широкого кола осіб; б) дотримуватися міжнародно-правових стандартів у сфері надання та отримання правової допомоги з метою забезпечення доступу кожній особі до правосуддя та здійснення захисту її конституційних прав, проголошених у загальних та спеціальних міжнародних актах, ратифікованих Верховною Радою України.

Література

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
2. Іванцова А. В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. № 3 (28). С. 40–45.

3. Стаматіна М.В. Організація діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 X., 2013. 21 с.

4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>

6. Бреус С.М. Зміст права на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу та перспективи законодавчого врегулювання механізмів його реалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 19–23.

7. Пояснювальна записка від 26.01.2016 р. до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 25.11.2015 № 3524. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.

8. Потанина М.П. Адвокатура как гарант реализации конституционного права человека и гражданина на юридическую помощь : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Волгоград, 2009. 248 с.

9. Воронов А.А. Роль адвокатуры в реализации конституционного права на квалифицированную юридическую помощь : дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.11. М., 2008. 490 с.

10. Любобенко Е.С. Конституционное право на получение квалифицированной юридической помощи и механизм его гарантирования (российский и зарубежный опыт) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 М., 2008. 29 с.

11. Ісакова В.М. Право на правову допомогу: поняття, особливості, гарантії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2013. 19 с.

12. Шрамко Ю. Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2016. 18 с.

13. Бова Є.Ю. Організація безоплатної правової допомоги в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2009. 21 с.

14. Про безоплатну правову допомогу: Закон України № 3460-VI від 2.06.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

15. Яновська О. Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: проблеми реалізації в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(2). С. 199–202.

Анотація

Вилков С. В. Щодо визначення правової природи та сутності права на безоплатну правову допомогу в Україні. – Стаття.

В статті звертається увага, що особливість права на отримання правової допомоги полягає в тому, що воно опосередковує суспільні відносини і взаємозв'язки громадян не лише між собою, але й з державою загалом. Надання такого роду допомоги не повинно суперечити будь-яким іншим конституційним вимогам та

цінностям, тим більше порушувати права, свободи та інтереси інших осіб. Доведено, що право на безоплатну правову допомогу є самостійним суб'єктивним конституційним правом, яке представляє собою ціннісно значимі і формально визначені, гарантовані суспільством і державою правові можливості фізичної особи, у визначений законодавством спосіб та у законодавчо встановлених межах і формах, забезпечувати та реалізовувати свої права, свободи та законні інтереси, їх захищати, а також поновлювати у разі порушення, без стягування за це плати, за допомогою уповноважених на це законом професійно підготовлених суб'єктів приватного і публічного права.

Ключові слова: безоплатна правова допомога, професійна правнича допомога, правова допомога, правнича послуга.

Аннотация

Вилков С. В. По определению правовой природы и сущности права на бесплатную правовую помощь в Украине. – Статья.

В статье обращается внимание, что особенность права на получение правовой помощи заключается в том, что оно опосредует общественные отношения и взаимосвязи граждан не только между собой, но и с государством в целом. Предоставление такого рода помощи не должно противоречить любым другим конституционным требованиям и ценностям, тем более нарушать права, свободы и интересы других лиц. Доказано, что право на бесплатную правовую помощь является самостоятельным субъективным конституционным правом, которое представляет собой ценностно-значимые и формально определены, гарантированные обществом и государством правовые возможности физического лица, в определенный законодательством способ и в законодательно установленных пределах и формах, обеспечивать и реализовывать свои права, свободы и законные интересы, их защищать, а также обновлять в случае нарушения, без взимания за это платы, с помощью уполномоченных на это законом профессионально подготовленных субъектов частного и публичного права.

Ключевые слова: бесплатная правовая помощь, профессиональная юридическая помощь, правовая помощь, юридическая услуга.

Summary

Vylkov S. V. Concerning the determination of the legal nature and the mutuality of the right to free legal aid in Ukraine. – Article.

The article notes that the feature of the right to legal aid is that it mediates social relations and interrelations of citizens not only among themselves but also with the state as a whole. Providing such assistance should not be contrary to any other constitutional requirements and values, the more so violate the rights, freedoms and interests of others. It is proved that the right to free legal aid is an independent subjective constitutional right, which is a valuable and formally determined, guaranteed by the society and the state legal possibilities of an individual, in the manner determined by the legislation and within the established limits and forms, to provide and realize their own rights, freedoms and legitimate interests, to protect them, as well as to resume in case of violation, without charge for this payment, with the help of a professionally trained subject authorized by this law in private and public law.

Key words: free legal aid, professional legal assistance, legal aid, legal service.